

Verslag 2007 economisch-historische activiteiten NEHA-IISG

In de in 2004 geformuleerde overeenkomst tussen IISG en NEHA worden vier taken omschreven die het IISG vanaf 1 januari 2005 van het NEHA overneemt en waarover het IISG aan de stichting NEHA verantwoording zal afleggen. Hieronder wordt aan de hand van deze taken gerapporteerd over 2007.

1. het behouden, uitbreiden, ontsluiten en ter beschikking stellen voor onderzoek, tentoonstelling en andere doeleinden van de verzameling van het NEHA, aangeduid als de Economisch-Historische Bibliotheek.

In 2007 is de bibliotheek op de gebruikelijke wijze aangevuld, ontsloten en aan gebruikers ter beschikking gesteld. Het acquisitiebeleid bleef in handen van drs Co Seegers. Het acquisitiebeleid op economisch-historisch terrein bleef onveranderd gericht op drie zwaartepunten: antiquarische werken (1400-1900) op het gebied van handelswetenschappen en nijverheid, statistisch materiaal en Nederlandse bedrijfsgeschiedenis.

De wetenschappelijke collectie is gericht op de economische geschiedenis van Nederland in een brede internationale context en heeft als doel de ondersteuning van het wetenschappelijk bedrijf in Nederland. Het IISG biedt daartoe naast boeken en tijdschriften ook meer en meer diensten in digitale vorm aan (websites, databanken en de Virtual Library). Een aantal bijzondere acquisities is beschreven op <http://www.neha.nl/collections/aanwinsten2007.php>

1.1. Bijzondere Collecties

De aanwinsten voor de Bijzondere Collecties waren bescheiden te noemen. Door te hoge prijzen waren wij niet altijd even succesvol op veilingen. Wij verwierven een convocatie van de Kamer van Zeeland, een aanvulling op de collectie Oost-Indische Compagnie (BC 543), stukken betreffende de Documentatie HVA (BC 640) en een stuk getiteld *Conditien van Negotiatie tot een Fonds waar uit, onder Directie van Daniel Changuion, aan eenige planters in Rio Essequibo en Rio Demmerary,* (BC 645).

1.2. Collectie oude gedrukten

In 2007 konden weer een aantal werken verworven worden van belang voor de collectie koopmansliteratuur. Wyndham Beawes, *Lex Mercatoria Rediviva: or, the merchant's Director ... The second edition, with large additions* (London 1761). Dit is een mooie aanvulling omdat de bibliotheek de derde druk al in bezit had. Van handleidingen, gidsen en naslagwerken voor de koopman is het goed om meerdere uitgaven te bezitten. Na verloop van tijd raakt een uitgave gedateerd en besluit men tot een herziene editie. Op basis van verschillende edities is het mogelijk veranderingen in usances, in waarden, in voorschriften etc. te volgen. Dat geldt ook voor de aankoop van Jürgen Eelert Kruse, *Jürgen Elert Krusens ... Allgemeiner und besonders Hamburgischer Contorist, welcher sowohl von den vornehmsten, in und ausser Europa gelegenen Städten und Ländern, ihren Währungen, Münzen, Wechsel-Arten und Usanze ...* (Hamburg 1753). Ook van deze eerste uitgave beschikten wij al over een derde (1782) editie.

Verder werd aangeschaft David Veronese, *Prattica d'Aritmetica Mercantile* (Genova 1627). Dit is de eerste druk van wat algemeen gezien wordt als een van de belangrijkste verhandelingen over handelsrekenen in die tijd. Veronese's boek is in 1677 en in 1727 herdrukt.

Johann Isaac Berghaus, *Anleitung zum landwirthschaftlichen Rechnungswesen, nach Grundsätzen der kaufmännischen Doppelbuchhaltung* (Braunschweig 1796). Dit is de eerste

druk van een handleiding over het dubbel boekhouden voor landeigenaren en boeren. Berghaus was een onderwijzer en ambtenaar uit de omgeving van Kleef. Behalve over boekhouden bevat het werk veel informatie over organisatie van het landbouwbedrijf, rurale handel en prijzen.

In de collectie overzichten en gidsen voor het koopmansbedrijf is Scellier de Malfosse, *Traité du parallèle et équilibre des mesures et poids, dont on se sert en France, suivant les Ordonnances du Roy ... dans les Provinces du Royaume, & en quelque país que ce soit au monde* (Rennes 1693) een mooie aanvulling.

L.E. en A.J.B. de Bonnières Hardoin de la Reynerie, *Consultation pour les actoinnaires de la Compagnie des Indes* (Paris 1788), een stuk van belang voor de financiële geschiedenis en voor de geschiedenis van de handelscompagnieën.

Van belang voor de koopman en de koophandel in bredere zin is de reeks *Oeconomische Nachrichten* (Leipzig 1750-1763) en de aansluitende reeks *Neue Oekonomische Nachrichten* (Leipzig 1764-1773). De eerste reeks bestaat uit 180 delen in 15 banden, de tweede uit 60 delen in 5 banden.

Voor het zwaartepunt vroege statistiek zijn verworven *Documents statistiques sur la France, publiés par le ministre du commerce* (Paris 1835) en *Statistique de la France, publiée par le ministre des Travaux Publics, de l'Agriculture et du Commerce* (Paris 1837). Wat vroeger is Ch.-A.B.F. de Paule, baron de Baert-Duholant, *Tableau de la Grande Bretagne, de l'Irlande et des possessions angloises dans les quatre parties du monde* (Paris an X [1802]) 4 delen handelend over het Brits Empire, en vooral over de economische en financiële aspecten. Ook dit jaar kon weer een stuk gevonden worden met een nauwe relatie met de collectie Bruyard: *Tableau du commerce d'importation et d'exportation de la France, à l'époque de l'année 1787* (Paris 1788). Verder werd aangeschaft: Messance, *Recherches sur la population des généralités d'Auvergne, de Lyon, de Rouen, et de quelques provinces et villes du royaume, avec des réflexions sur la valeur du bled tant en France qu'en Angleterre, depuis 1674 jusqu'en 1764* (Paris 1766).

Tot slot zijn enkele verhandelingen verworven van belang voor de geschiedenis van de productie. Een bekende uitgave, die tot nu toe in de collectie ontbrak, is Simon Smith, *The herring-busse trade: expressed in sundry particulars, both for the building of busses, making of deep-sea nets, and other appurtenances, also the right curing of the herring for forreine vent. Together with, sundry orders of the Netherlands, for the better government of the Royall fishing, as by treatise doth more at large appeare. All which hath bin perused by the Parliament Committee, and is appointed to bee published for the generall direction of the whole Kingdome* (London 1641)

Rudolf Hess, *Beschreibung von den Kamm- und Spinn-Maschinen auf Wolle und Baumwolle eingerichtet. Mit acht verschiedenen Kupfern* (Zurich 1806). Gedurende de periode van het Continentaal Stelsel kwamen een aantal sectoren in Europa tot bloei, onder meer de textiel. Hess toont in deze verhandeling machines geschikt voor zowel wol als katoen.

Secrets concernant les Arts et Métiers. Nouv. éd., rev. corr., & considérablement augm. (Bruxelles 1762) 2 delen van een in de 18^{de} eeuw populair boek. De eerste editie verscheen in 1716. Andere edities kwamen uit in 1721, 1724, 1743-1747 (al aanwezig in de collectie), 1762 (deze editie) en 1801.

1.3. Collectie primair gedrukt materiaal

De collectie werd het afgelopen jaar verrijkt met 2 schenkingen. Wij ontvingen in 2 partijen een grote aanvulling op de collectie jaarverslagen van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen (een geschenk van de heer van Melsen, Den Haag). De schenking vulde vooral de jaren negentig aan in de aanwezige collectie. Deze had, ook na de grote aanvulling van een aantal jaren geleden (de collectie Brezet van de EU Rotterdam), nog steeds de nodige hiaten.

Verder werden wij in staat gesteld onze collectie aan te vullen met materiaal dat door de Stichting Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam werd afgestoten (door

bemiddeling van de heer B. Harmeyer). Wij compleetelden onder meer onze reeks SEO uitgaven.

Met de uitbreiding van de EHB was een bedrag gemoeid van € 34.172 (2005: € 32.563). Het aantal bezoeken aan de studiezaal bedroeg 5.330 (2005: 4.829; 2006: 5.448). In het verleden is wel geschat dat ongeveer 10 % van de bezoeken (mede) economisch-historisch materiaal betreft. Het aantal bezoeken aan de web site van het IISG (incl. NEHA) bedroeg 3.285.452 (2006: 4.012.596), die 47.042.118 pagina's raadpleegden (2006: 49.803.993).

1.4. Electronische dienstverlening

Websites

De website van het NEHA is in het afgelopen jaar regelmatig bijgehouden. Nieuwe aanwinsten werden geplaatst, zowel wat kostbare boeken betreft als de lijst van aanwinsten van Bijzondere Collecties. Verder is een begin gemaakt met twee nieuwe platforms: Historische statistiek in Nederland en Jaarverslagen van Nederlandse ondernemingen. Beide uitbreidingen komen binnenkort beschikbaar.

Naast de eigen website onderhoudt het NEHA ook de sites van het project Het bedrijfsleven in Nederland in de 20ste eeuw (www.bintproject.nl), van Economy and Society in the Low Countries in the Pre-Industrial Period (www.lowcountries.nl) en van de Stichting Bedrijfsgeschiedenis (www.neha.nl/stichtingbg/). Deze laatste is in 2007 geheel 'restyled'.

Databanken

De bibliotheek van het IISG/NEHA beschikt over enkele databanken op het gebied van de economische geschiedenis:

IISH List of Datafiles of Historical Prices and Wages (www.iisg.nl/hpw/)

Nijverheidsstatistiek van Struve en Bekaar (www.neha.nl/struve/)

Stakingsdatabase (www.iisg.nl/databases/stakingen.html)

Biografieën van Nederlandse ondernemers (www.iisg.nl/ondernemers/).

Deze laatste kreeg ook in het afgelopen jaar de nodige aandacht. Er werd zeer regelmatig op gereageerd en er was aanbod van aanvullende gegevens. Ook werden daaraan de interviews met Nederlandse ondernemers, gepubliceerd in het tijdschrift *Forum* van het VNO-NCW, toegevoegd.

Virtual Library

Het NEHA is verantwoordelijk voor het bijhouden van de WWW Virtual Library Economic and Business History (www.neha.nl/w3vl/). De Library omvat ruim 1600 links naar conferenties, archieven en bibliotheken, onderzoeksinstellingen, musea, naslagwerken en digitale bronnen op het gebied van de economische en bedrijfsgeschiedenis.

2. het verrichten van economisch-historisch onderzoek. Uit het KNAW-subsidie kan op het moment van overdracht 0,9 fte structurele formatie voor onderzoek betaald worden. Het IISG zal deze formatie instandhouden – voor zover als het daartoe door het KNAW-subsidie blijvend in staat gesteld wordt – en naar vermogen uitbreiden.

De onderzoeksprojecten van het IISG bewegen zich in een aantal gevallen op het grensgebied van economisch-historisch en sociaal-historisch onderzoek. Dat geldt bijvoorbeeld voor onderzoek naar arbeidsmigratie en arbeidsparticipatie van vrouwen. Op praktische gronden wordt hier als economisch-historisch onderzoek aangeduid die onderzoeksprojecten met een sterke economisch-historische component. In 2007 werden bij het IISG de volgende economisch-historisch onderzoeksprojecten verricht:

2.1 Vergelijking lange termijn economische ontwikkeling Nederland-Indonesië

De toekenning van de Spinozapremie aan Jan Luiten van Zanden maakte het mogelijk een programma op te zetten over de verschillen in economische groei in Nederland en Indonesië (voor de details van het programma zie www.iisg.nl/research/jvz-research.pdf#programme,

voor de wetenschappelijke achtergrond de andere documenten op www.iisg.nl/staff/jvz.php). Dit onderzoek wordt deels uitgevoerd aan de Universiteit Utrecht, deels aan het IISG. Aan het IISG richt het zich op de nationale rekeningen van Java en Indonesië (zie www.iisg.nl/indonesianeconomy/index.php). Bij dit project zijn twee oio-projecten ondergebracht. Het onderzoek van Bas van Leeuwen naar *de ontwikkeling van human capital in India, Indonesië en Japan in de twintigste eeuw* wordt mogelijk gemaakt door een subsidie van het Van Winter-fonds. In 2007 vond de promotie plaats. De dissertatie is online beschikbaar op www.iisg.nl/indonesianeconomy/humancapital/.

Het onderzoek van Daan Marks naar de *ontwikkeling van de dienstensector in de Indonesische economie in de twintigste eeuw* wordt gefinancierd uit de Spinozapremie. Het onderzoek had een zeer goede voortgang; in 2008 wordt afronding verwacht. Details zijn te vinden op www.iisg.nl/staff/dma.php

In zijn onderzoekstijd bij het IISG verrichtte Jan Luiten van Zanden ook onderzoek naar de geschiedenis van Shell, waarvan de resultaten in de zomer van 2007 gepubliceerd werden. De publicatie van het vierdelige standaardwerk over 100 jaar Shell trok allereerst aandacht. Meer informatie is te vinden op www.iisg.nl/publications/978-0-19-929877-8.php. Statistische bijlagen werden online beschikbaar gesteld op <http://www.iisg.nl/research/shell/#oil>. De totale inzet aan personeel bedroeg 1,5 fte.

2.2 Bedrijfsleven in Nederland in de twintigste eeuw (BINT)

In dit grootschalige project wordt samengewerkt met collega's van de universiteiten van Utrecht, Rotterdam en Eindhoven. Meer informatie is te vinden bij www.bintproject.nl/. De inzet van IISG/NEHA-zijde in dit project bestaat vooral in de onderzoekstijd van Jacques van Gerwen, die in samenwerking met Ferry de Goey (EUR) verantwoordelijk is voor het deelproject ondernemerschap (voor details, zie www.bintproject.nl/ondernemerschap.php). Het onderzoek ontwikkelde zich voorspoedig. In 2007 werd onder meer een publicatie in *Business History* gerealiseerd. De inzet aan personeel bedroeg 0,9 fte.

2.3. Noordzee-project

Dit project onderzoekt hoe de kust-regio's van de Noordzee reageerden op de economische bloei van de Republiek. Informatie over het project is op www.iisg.nl/research/noordzee.doc en www.iisg.nl/research/northsea.php te vinden. Het project wordt gefinancierd door NWO. Jelle van Lottum verdedigde op 23 november zijn dissertatie *Across the North Sea - The impact of the Dutch Republic on international labour migration, c. 1550-1850*. Christiaan van Bochove voltooide zijn dissertatie over *The Economic Consequences of the Dutch. Economic Integration around the North Sea, 1500-1800*. Lex Heerma van Voss maakte een aanvang met de samenvattende eindstudie van dit project. In Roskilde werd op 5-6 oktober een internationale vergelijkende workshop van dit project gehouden. De inzet aan personeel bedroeg 1,1 fte.

De totale inzet voor economisch-historisch onderzoek in deze drie projecten bedroeg daarmee in 2007 3,5 fte (2006: 4,55 fte).

De volgende economisch-historische studies werden gepubliceerd:

wetenschappelijke publicaties

- Bhaswati Bhattacharya [met Gita Dharampal-Frick en Jos Gommans (ed.), *Spatial and Temporal Continuities of Merchant Networks in South Asia and The Indian Ocean: Journal of the Economic and Social History of the Orient*, vol.50, parts 2-3.
- Ulbe Bosma, 'The Cultivation System (1830-1870) and its private entrepreneurs on Colonial Java', *Journal of Southeast Asian Studies*, vol 38, no 2, 275-291.
- Ulbe Bosma [met J. A. Giusti-Cordero en G. Roger Knight] (eds), *Sugarlandia Revisited. Sugar and Colonialism in Asia and the Americas, 1800-1940*. New York en Oxford: Berghahn, 233 pp.

- Jacques van Gerwen [met H. van Driel en F. de Goey], 'Testing the Chandler Thesis: Comparing middle management and administrative intensity in Dutch and US industries, 1900-1950', *Business History*, vol 49, no 4, 439-463.
- Jacques van Gerwen [met F. de Goey], 'Ondernemers in Nederland. De dynamiek in de ondernemerspopulatie in de twintigste eeuw', in: O. Boonstra *et al.* (eds), *Twee eeuwen Nederland geteld. Onderzoek met de digitale volks-, beroeps- en woningtellingen, 1795-2001*. Den Haag: CBS & DANS, 223-258.
- Lex Heerma van Voss en Elise van Nederveen Meerkerk, 'The Hanse and after. State formation, merchant elites and the efficiency of institutions in the Hanse and Holland, c. 1400-1680', in: H. Brand (ed.), *The German Hanse as a distant mirror*. Groningen: Castel, 220-247.
- Danielle van den Heuvel, *Women and entrepreneurship - Female traders in the Northern Netherlands c. 1580-1815*. Amsterdam: Aksant, 334 pp.
- Bas van Leeuwen, *Human Capital and Economic Growth in India, Indonesia, and Japan: A quantitative analysis, 1890-2000*. Dissertatie, Utrecht, 336 pp. en digitaal: www.iisg.nl/indonesianeconomy/humancapital
- Bas van Leeuwen [met Peter Foldvari], 'An alternative interpretation of "average years of education" in growth regressions', *Applied Economics Letters*, 12 Dec 2007 (online)
- Jelle van Lottum, *Across the North Sea - The impact of the Dutch Republic on international labour migration, c. 1550-1850*, Amsterdam: Aksant, 253 pp.
- Jan Lucassen (ed.), *Wages and Currency. Global Comparisons from Antiquity to the Twentieth Century*. Bern: Peter Lang, 474 pp.
- Marco van Leeuwen [met V. Kingma] (eds), *Filantropie in Nederland. Voorbeelden uit de periode 1770-2020*. Amsterdam: Aksant, 219 pp.
- Matthieu Leimgruber, *Solidarity without the state? Business and the shaping of the Swiss welfare state 1890-2000*. Cambridge: Cambridge University Press, 320 pp.
- Daan Marks [met E. Frankema], *Was It Really "Growth with Equity" under Soeharto? A Theil Analysis of Indonesian Income Inequality, 1961-2002*, GGDC Working Paper GD-93. Groningen: Groningen Growth and Development Centre, 31 pp., en digitaal: [http://www.ggdc.net/pub/online/gd93\(online\).pdf](http://www.ggdc.net/pub/online/gd93(online).pdf).
- Elise van Nederveen Meerkerk, *De draad in eigen handen. Vrouwen en loonarbeid in de Nederlandse textielnijverheid, 1581-1810*. Amsterdam: Aksant, 368 pp.
- Jan Luiten van Zanden, *et al.* (eds), *A History of Royal Dutch Shell*. Amsterdam: Boom en Oxford University Press, 4 vols, 1800 pp.

vakpublicaties

- Jacques van Gerwen, [Bespreking van: Sander Wennekens, *Entrepreneurship at country level. Economic and non-economic determinants* (Rotterdam 2006)], *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, vol 4, no 3, 135-137.
- Gijs Kessler *et al.*, 'Ekonomicheskaja istoriia segodnia: mneniia uchastnikov XIV Mezhdunarodnogo kongressa ekonomicheskoi istorii (Khel'sinki, 21-25 avgusta 2006 g.)', *Ekonomicheskaja istoriia. Obozrenie*, vol 13, 108-126.

De economisch-historische publicaties bedroegen daarmee in 2007 16 wetenschappelijke publicaties (2006: 14), waarvan 4 dissertaties, 6 overige boeken, 5 artikelen en 1 paper; en 2 vakpublicaties (2006: 2).

3. *het scheppen van mogelijkheden tot publicatie van onderzoeksresultaten van economisch-historisch onderzoek en andere informatie die voor de economische geschiedenis relevant is, onder meer in boeken, tijdschriften, op het web of in elektronische discussielijsten.*

Ook in 2007 gaf uitgeverij Aksant in opdracht van het NEHA en IISG het *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* uit. Begunstigers van het NEHA ontvingen de vier verschenen nummers van het TSEG. De inhoudsopgaven zijn te vinden op www.tseg.nl/. Het themanummer behandelde Globalisering (2007: 3). De artikelen waren in deze jaargang als volgt verdeeld: 5 economisch-historische, 8 sociaal-historische en 9 met een gemengd karakter.

Daarnaast publiceerde uitgeverij Aksant 3 (2006: 2) economisch-historische titels:

- Doreen Arnoldus, *In goed overleg? Het overleg over de sociale zekerheid in Nederland vergeleken met België, 1967-1984*
- Richard Gorski (ed.), *Maritime Labour. Contributions to the history of work at sea, 1500-2000*
- Ilja Van Damme, *Verleiden en verkopen. Antwerpse kleinhandelaars en hun klanten in tijden van crisis (ca. 1648-ca. 1748)*

4. het bevorderen van debat over de economische en bedrijfsgeschiedenis. Op het moment van aangaan van de samenwerkingsovereenkomst gebeurt dat doordat jaarlijks ten minste een bijeenkomst belegd wordt ten behoeve van de leden/begunstigers van het NEHA en andere belangstellenden in de economische geschiedenis, aan welke bijeenkomst voor de deelnemers thans geen kosten zijn verbonden. Het IISG zal deze traditie voortzetten.

In 2007 organiseerde het NEHA twee studiedagen. Op 15 juni werd een middag georganiseerd over de toekomst van de sociaal-economische geschiedenis, in samenwerking met IISG en het Posthumus Instituut, de onderzoeksschool voor sociaal-economische geschiedenis. Jonge historici waren uitgenodigd tot het schrijven van een vergelijkbare richtinggevende tekst. Anonieme voorstellen werden beoordeeld door een jury, die er twee uitkoos om nader uit te werken, en voor presentatie op de studiemiddag. Jeroen Touwen en Ewout Frankema en Jan Pieter Smits presenteerden hun voorstellen. Jan Willem Drukker en Marjolein 't Hart gaven commentaar op de stand van zaken in de economische en sociale geschiedenis aan het begin van de 21e eeuw.

Op 7 september organiseerde het NEHA een studiemiddag over de nieuwe bedrijfsgeschiedenis van Koninklijke Olie/Shell met als sprekers de auteurs Jan Luiten van Zanden, Joost Jonker en Keetie Sluyterman en als commentatoren Jim Bamberg en Hein Klemann.

In 2009 zal in Utrecht het 15^e congres van de International Economic History Association plaats vinden, waarvan het IISG mede-organisator is. Informatie is te vinden op www.wehc2009.org/. De organisatie van dit congres had goede voortgang.